

2022, 9(1): 73-91

DOI: <https://doi.org/10.17572/mj2022.1.7391>

Makaleler (Tema)

İNSANSIZ HAVA ARACI GÖRÜNTÜLERİ VE BARIŞ GAZETECİLİĞİ: İKİNCİ KARABAĞ SAVAŞI ÖRNEĞİ

Can ERTUNA¹

Öz

Yakın dönemdeki savaşlarda artan kullanımlarıyla dikkat çeken insansız hava araçları, yüksek kaliteli görüntüler aktarabilmekte ve bunlar çatışan tarafların propaganda faaliyetlerinde de kullanılmaktadır. Bu makalede, 2020'de 44 gün boyunca süren İkinci Karabağ Savaşı'nda Azerbaycan'ın (silahlı) insansız hava araçları (S/İHA) görüntülerini, Savunma Bakanlığı'nın sosyal medya hesapları üzerinden medyaya sunması ve Türkiye'deki medya kuruluşlarının bu görüntüleri değerlendirme yaklaşımları incelenmiştir. Bu süreçte, Bakanlığın Facebook ve YouTube sayfalarına yüklenen savaşla ilgili videoların %45'inin İHA kaynaklı olduğu saptanmıştır. Uluslararası medyanın da yoğun şekilde değiştiği bu videolar sadece internet ortamında yaygınlaşmamış, aynı zamanda, genellikle editöryal süzgeçten geçirilmeden ham şekilde Türkiye'deki medya kuruluşları tarafından da kullanılmışlardır. Savaş alanından gelen bu görüntülerin artan kullanımı, barış gazeteciliği perspektifinden yeni soruları da gündeme getirmektedir. Bu çalışmada, savaş meydanına sınırsız erişim ve görsel kanıt olanağı sunması nedeniyle öne çıkarılan insansız hava aracı görüntülerinin içkin şekilde savaş odaklı olduğu savunulmaktadır. Ordunun servis ettiği halde, ham biçimde kullanıldığında

¹ Can ERTUNA, Dr. Öğretim Üyesi, Bahçeşehir Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Medya Bölümü, ORCID: 0000-0002-3734-7345, canertuna@gmail.com

Makale Geliş Tarihi: 28.02.2022 | Makale Kabul Tarihi: 11.04.2022

seçkin ve propaganda odaklı olan bu görüntüler, izleyiciyi kapalı bir zaman ve mekâna hapsetmekte, dünyayı “biz” ve “onlar” arasında bölerek, “onların” hedef olarak algılanmasını pekiştirmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnsansız hava aracı, savaş, propaganda, barış gazeteciliği, Karabağ Savaşı

DRONE FOOTAGE AND PEACE JOURNALISM: THE EXAMPLE OF THE SECOND KARABAKH WAR

Abstract

Drones, with their ever-increasing use in recent warfare, are capable of transmitting high-quality images, which might then be exploited for propaganda purposes by the opposing forces in a war. In this article, the release of drone footages by the Ministry of Defence of Azerbaijan during the 44-day war in Karabakh against the Armenian forces in 2020 is analyzed, and the Turkish media’s approach to this matter is evaluated. It was observed that 45% of the videos uploaded to the Ministry’s Facebook and YouTube accounts were taken by drones. These videos frequently mentioned by the international media not only circulated on the internet but also were used by the Turkish media, often without being edited. The increasing use of such footages from battlefields also poses new questions in terms of peace journalism. This paper claims that drone footages that are promoted to provide visual journalistic evidence and unlimited access to battlefields have intrinsic war-oriented characteristics. When used as directly shared by the military, such raw footages serve an elite and propaganda-oriented attitude and shut the viewer into a closed space and time, dividing the world into “us” and “them” while contributing to the perception of “them” being the target.

Keywords: Drone, war, propaganda, peace journalism, Karabakh War

Giriş

Savaş alanlarından uzaktaki insanların cephede neler olduğuna dair görüntülerle karşılaştığı dönem, 19. yüzyılın ikinci yarısındaki Kırım Savaşı ve Amerikan İç Savaşı’dır. Bu iki savaşta da ağır ekipmanlar ve uzun pozlama ile mümkün olabilen “durağan” görüntüler, cepheden kilometrelerce uzağa ancak bugünkü standartlarda uzun bir zaman sonra ulaştırılabilmıştır (McLaughlin, 2002, s. 29-30). Ancak özellikle Amerikan İç Savaşı’nda cephede yatan cansız bedenlerin görüntülenip dolaşıma sokulması yepyeni bir döneme de kapı aralamıştır. Görüntünün kitlelerin algılarını şekillendirmedeki gücü, kısa sürede hem cephe gerisindeki askerleri hem de politikacıları yeni kontrol mekanizmaları geliştirme konusunda da harekete geçirmiştir. Bu bağlamda savaşların, özellikle de savaşan tarafların kendi kamuoyuna aktarılması sürecinde yönetimler tarafından, gazetecilik pratiklerini şekillendiren teknolojik olanaklar paralelinde sansür

mekanizmaları da geliştirilmiştir. Ancak sansür salt gerçekleri gizleyerek işletilen bir sistem olmamaktadır. Neyin ne zaman, ne şekilde gösterileceği konusunda egemen olabilmek de önemlidir. Bu çerçevede, bazı durumlarda olanı saklamak yerine, tam tersine, yeri geldiğinde öldürme, tahribat, yıkım görüntülerini işleyerek ve/veya kurgulayarak silahların yarattığı etki ile harmanlayarak medya aracılığıyla ya da doğrudan dolaşıma sokmak da savaş sırasında yürütülen stratejik iletişim faaliyetinin önemli bir bileşimidir.

Silahları salt kaba kuvvet kullanma araçları olarak değil, ancak psikolojik etkileri üzerinden değerlendirerek savaşın “gösteri” boyutuna vurgu yapan Virilio’ya göre (1989, s. 8), silahlar salt imha değil, ancak aynı zamanda algı üretme araçlarıdır. Düşmanı yok etmek kadar yok olabileceği kabulünü onda yerleştirmek de önemlidir. Bu nedenlerle de silahların ve/veya etkilerinin sergilenmesi her türlü propaganda için önemli olmaktadır. Teknolojik savaşın zirve noktası ise hem kullanılan askeri teknoloji, hem de savaşın (öngörülen bir bölümünün) canlı yayınlanmasına olanak tanıyan medya teknolojilerinin bulunduğu ilk nokta olan 1991 Körfez Savaşı’dır. Aslında hava bombardımanı görüntüleri çok daha önceleri ordu eliyle servis edilmeye başlanmıştır. Ancak özellikle İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında yaygınlaşan bu görüntülerin bir “yüksek teknolojik savaş” anlatısı içinde sunulması 1991 yılındaki Körfez Savaşı ile olmuştur. Kellner (2004, s. 144), bu savaşta, “nokta atışı” saldırıların görüntülerinin yaralı ve ölü asker görüntülerinin yerine geçtiğini ve steril bir savaş yayıncılığı yapıldığını aktarmaktadır. Thussu’ya göre de (2005, s. 124), yüksek teknolojlili savaşlar, savaş haberciliğinin bir “eğlendiren bilgi” (infotainment) ögesine dönüşmesiyle birlikte kansız ve ölüm ile yıkım boyutlarından arındırılmış halleriyle izleyiciyi hissizleştirmektedir. Burada özellikle ABD Ordusu’nun Kosova, Irak ve Afganistan operasyonlarındaki televizyon yayıncılığına değinen Thussu, ordu tarafından servis edilen savaş uçağı kokpit videolarının ve askeri kaynaklardan servis edilen görüntülerin ekranlardaki baskın içerik haline gelmesiyle birlikte aslında bir anlamda habercilik faaliyetinin ordu propagandası faaliyetine dönüşüp dönüşmediğini de sorgulamaktadır. Ona göre, reyting ve “eğlence” çabası, çatışmaların ekonomik ve/veya politik nedenlerini açıklamanın yerine geçmektedir (Thussu, 2015, s. 129). Dolayısıyla savaşların “insansızlaştırılması” salt yönetimlerin dayattığı ağır bir propaganda mekanizması ile değil, medyanın (büyük ve kitlelere erişebilen bölümünün) habercilik iddiasını belirli oranda terk etmesiyle de gerçekleşmektedir.

Susan Sontag da (2004, s. 66), Körfez Savaşı’nda geri çekilen Irak askerlerinin napalm, seyreltilmiş uranyum ve misket bombalarıyla öldürülmesi gibi görüntülerin kamuoyundan saklandığını aktarmaktadır. Steril savaş temsilinin egemen kılınması için öncelikle gazetecilerin olay yerine yaklaşmasını engellemek gerekmektedir. Aynı savaşa dair ABD Ordusu’nun iletişim stratejilerini değerlendiren bir diğer isim Margot Norris (1991, s. 230-231), ölen ve yaralananların görüntülerinin sansürlenmesinin silahlar, donanım, makineler ve teknoloji teşhirciliği ile koordineli bir anlayışa işaret ettiğini; öldürme eylemindeki insan dahlinin, silahlarla; duyguların çıkar ve mantıkla yer değiştirmesine yol açan bir ideolojik etkiler bütününe hizmet ettiğini vurgulamaktadır. Oysa “alandaki” durum bambaşkadır. Norris (1991, s. 234), çalışmasında alandaki gazetecilerin şahit oldukları yıkım ve kanlı görüntülerin tanıklıklarına yer vermekte ve Irak’ta o yüksek teknolojik savaşın, yerde atom bombası sonrası Hiroşima görüntülerine benzer bir etki yarattığını da vurgulamaktadır. Ancak ABD Ordusu’nun havuz sistemi ve gazetecilere uygulanan sert kısıtlamalar nedeniyle bu tanıklıklar hem oldukça kısıtlı ölçüde hem de yüzeysel fragmanlar şeklinde kalmış savaşın genel anlatısını etkilemekten uzak olmuştur. Hallin’e (1994, s. 55) göre de Körfez Savaşı’nın “temiz savaş” gibi sunulmasının en önemli nedenlerinden biri bağımsız hareket edebilen gazetecilerin sahada olmamasıdır. Vietnam Savaşı’nda egemen siyaset değiştiğinde, sahada daha önce işlenemeyen hikayeleri aktaracak gazeteciler varken, Körfez

Savaş'ında medya operasyona çıkan pilotlarla yapılan söyleşileri ve bombardıman görüntülerini aktarmıştır. Körfez Savaşı, savaşları "silahın gözünden" anlatma pratiğinin yaygın şekilde uygulamaya konduğu bir milat olarak kabul edilebilir. Sonraki yıllarda gerçekleşen savaşlarda özellikle düzenli olmayan çatışmaların yaygınlaşması, gazetecilerin bu zorlu çatışma alanlarına ulaşmasını da orada hayatta kalmasını da güçleştirmiştir. Buna ek olarak gelişen teknolojinin görüntü oburu medyanın içerik açlığını silahın kendisiyle doyurabilme kapasitesinin yaygınlaşmasıyla birlikte (silahlı) insansız hava aracı mesajın kendisi haline dönüşmeye başlamıştır.

Bu çalışmanın odağında, (silahlı) insansız hava araçlarının kaydettiği görüntüler ve özel olarak, bu görüntülerin son dönemde savaş ve çatışmaların aktarılmasında medya tarafından sıklıkla başvuru bir haber içeriği olarak değerlendirilmesi yer almaktadır. Öncelikle bu bağlamda özel bir örnek olarak, 44 gün süren İkinci Karabağ Savaşı'nda bu görüntülerin nasıl bir iletişim stratejisi çerçevesinde ve hangi yoğunlukla kamuoyuna servis edildiği mercek altına alınacak, bunun için de Azerbaycan Savunma Bakanlığı'nın savaş sırasında yoğun bir biçimde kullandığı Youtube ve Facebook hesaplarındaki video kayıtlardan faydalanılacaktır. İlerleyen bölümlerde daha da ayrıntılı aktarılacağı gibi Azerbaycan Savunma Bakanlığı bu sosyal medya platformlarını anılan görüntüleri hem doğrudan hem de aracılar üzerinden kamuoyuna aktarmak için yoğun bir biçimde kullanmıştır. Sosyal medya platformlarında kullanıcılar tarafından yaygınlaştırılan bu içerikler medya tarafından da kimi zaman tekil biçimde kurgulanmadan ya da filtrelenmeden bir haber olarak servis edilmiş, kimi zaman da hazırlanan haberlerin içinde alt öğeler olarak kullanılmışlardır. Azerbaycan'ın askeri galibiyetinde insansız hava araçlarının oynadığı rol, uluslararası medyadaki haber ve yorumlarda vurgulanmış, ancak savaşın daha yakın izlendiği Türkiye'deki haber kuruluşları içeriklerinde, bu görüntüleri çok daha yoğun bir şekilde kullanmışlardır. Çalışmada bu görüntülerin Türkiye'deki farklı medya kuruluşları tarafından nasıl haberleştirildiğine de yer verilecek ve son bölümde propaganda değil, "olgusal hakikat" odaklı ve çözüm yönelimli bir habercilik öneren (Alankuş, 2016), barış gazeteciliği perspektifinden insansız hava araçlarının görüntüleri üzerinden inşa edilen savaş anlatısı değerlendirilecektir.

(Silahlı) İnsansız Hava Araçları'nın (S/İHA)² Gösterdiği Savaş:

İnsansız hava araçlarının (İHA) askeri amaçlarla bugünkü biçimde kullanımları, yaklaşık yarım yüzyıl öncesinde başlamıştır. İnsansız hava araçları, temel olarak 1944 yılında Chicago Uluslararası Sivil Havacılık Konvansiyonu'nun sekizinci maddesinde genel biçimde "pilotsuz uçuşa kabiliyetine sahip hava araçları" olarak tanımlanmıştır (ICAO, 1944, s. 4). Askeri amaçlarla kullanılan İHA'lar, NATO literatüründe "içinde insan olmayan, uzaktan kumanda ile yönlendirilen veya otonom olarak kendisini yönlendiren motorlu itki gücü olan, silah ya da faydalı yükleri ana gövdesine yüklenip çıkarılabilen, görev sonu geri dönerek iniş yapabilen veya hedefte silah olarak kendini imha edebilen araçlar" olarak tanımlanmaktadır (Pakkan ve Ermiş, 2010, s. 78). İHA'ların bu tanıma uygun şekil ve amaçlarda kullanımı, kesin bir şekilde uzaktan yönetilebilen ve güdümlü bomba gibi işlev gören biçimde Birinci Dünya Savaşı (Fahlstrom ve Gleason, 2012, s. 4); bir mühimmat olarak

² Çalışmada sözü edilen araçlar, gözlem, işaretleme gibi faaliyetlerde kullanılan insansız hava araçları ve taşıdığı füzelerle bir saldırı platformu olarak kullanılan silahlı insansız hava araçlarıdır. Bu bağlamda bu farkı da vurgulamak için yeri geldiğinde ortak bir kısaltma olarak havacılık sektöründe de kabul gördüğü şekliyle "S/İHA" ifadesi kullanılacaktır.

değil de bir istihbarat ve gözetleme ve hedef şaşırtma platformu olarak kullanımları, Vietnam Savaşı sırasında ABD ordusu, 1973'teki Yom Kippur Savaşı ve sonrasında İsrail tarafından gerçekleştirilmiştir (Chamayou, 2015, s. 29). Bugün anıldığı şeklindeki ilk silahlı insansız hava aracı (SİHA) denemesi ise, Şubat 2001'de ABD Nevada'da gerçekleştirilmiş ve bir İHA platformu üzerine yüklenen karadan havaya füze ile yerdeki hedef vurulmuştur (Chandler, 2020, s. 3).

Lev Grossman (2013), insansız hava araçlarının dönüştürdüğü savaş pratiğini ele aldığı yazısında, bunların salt birer aygıt gibi algılanamayacağını vurgular. Ona göre, internet nasıl sanal erişimi artırırsa, bu araçlar da fiziksel erişimi artırmıştır; (kullanıcı) onunla görüş, eyleme geçerek aslında onun bir "yerlisi" haline gelmektedir. S/İHA görüntüleri de bugüne kadar savaş ve çatışma bölgelerinden fotoğraf, film makinaları ve video kameralar aracılığıyla gelen diğer geleneksel "savaş görüntülerinden" temel biçimde farklılaşmaktadır; dikey (sürekli üst açıdan), her ne kadar görüntü kalitesi her geçen gün artsa da yerden kilometrelerce yüksekte yakalanıp üsse aktarılan görüntünün netliği ve renkli görüntülerdeki kontrast alışlagelenden düşük olmaktadır. Üstelik termal kameradan normal kameraya geçiş, ani yakınlaşmalar gibi kendine has bir görüntü dili, uzaktan ölçüm ve hedefleme verilerinin ekranda (aksi tercih edilmediği takdirde) görünür olması ve sonunda hep "hedefin" imha edilmesi (eğer salt bir gözetim/istihbarat faaliyeti söz konusu değilse) tipik S/İHA görüntüsü "estetiği" bileşenleridir. Bu görüntüleri, sinemasal görüntü rejiminin görsel kültürde egemen olduğu dönemden sonraki bir "post-sinematik" dönemin bilgi değil, etki taşıma odaklı unsurlarından biri olarak değerlendiren Richardson'a göre (2019, s. 79), füzenin ateşlendiği anda, yani ölüm anının beklendiği an itibarıyla etki, en üst seviyeye çıkmakta, patlama anında ekran beyaza boyanmakta, ölüm boşluğa dönüşmekte, (özellikle termal kamera görüntüsü) yaşananları soyut kılmaktadır. Hayatını kaybedenler, kaçışanlar enkaz haline gelen araç ya da binalar yoğun bir siyah dumanın ardından güçlkle seçilir haldedir. Richardson'ın aktardığı özellikleri Anadolu Ajansı aracılığıyla servis edilen SİHA kamerası video görüntülerinin birer karelik ekran görsellerinde de açıkça saptamak mümkündür (bkz. fotoğraf 1 ve fotoğraf 2).

Fotoğraf 1. Suriye, İdlib Bölgesi üzerinde TSK'ya bağlı bir SİHA'nın kamera görüntüsü (Anadolu Ajansı, 2020)

Fotoğraf 2. Suriye, İdlib Bölgesi üzerinde TSK'ya bağlı bir SİHA'nın hedefi vurduğu an (Anadolu Ajansı, 2020)

SİHA pilotlarının psikolojisi ya da bu görüntülerin izleyiciler üzerinde yarattığı etki üzerine, zaman zaman bulguları birbiriyle çelişen, çeşitli güncel çalışmalar mevcuttur (Asaro, 2013; Gregory, 2011; Scharrer ve Blackburn, 2015). ABD Ordusu'ndan albay rütbesiyle emekli olan Dave Grossman'ın öldürmenin psikolojisi üzerine yürüttüğü araştırma ise birçok çalışmada referans gösterilen temel bir kaynaktır. Grossman (1996, s. 107-108), maksimum menzilli öldürme eylemini "öldürenin kurbanlarını dürbün, radar, periskop, kamera vs. olmadan algılayamadığı" bir mesafe üzerinden sınıflandırmaktadır. Ona göre, insanları neredeyse görünmez kılan uzaklık ve onlarla ilişkiyi bir makina üzerinden kurmak psikolojik bir koruma görevi görmekte ve olası bir öldürme travmasını engellemektedir. Ancak bu noktada Grossman'ın bu sınıflandırmayı SİHA'ların öldürme eyleminde devreye girmesinden önce yaptığını belirtmek gerekmektedir. Grossman'ın önermelerinin geçerliliğini sorgulayan David Bergman'a (2016) göre ise, silahlı insansız hava aracının öldürmeyi bir "video oyunu" deneyimine indirgediği yönündeki saptama geçersizdir. Tam tersine, yetkin optik olanaklar, öldürme eylemini hem SİHA pilotu hem de bunu ekranları başından izleyenler için yakınlaştırmaktadır (Bergman, 2016). Görüntülerin yarattığı etkinin ölçülmesine dönük çalışmalara kısaca değinilmiş olsa da bu psikolojik boyut ağırlıklı olarak araştırmanın kapsamı dışında kalmaktadır. Sonraki bölümlerde özellikle İkinci Karabağ Savaşı çerçevesinde SİHA görüntülerinin sosyo-politik bağlamı ve savaşın aktarılmasındaki işlevi üzerine yoğunlaşılacaktır.

SİHA'lar ve İkinci Karabağ Savaşı

İkinci Karabağ Savaşı 27 Eylül 2020 tarihinde başladı ve 10 Kasım 2020 tarihinde Rusya'nın arabuluculuğuyla imzalanan ateşkes antlaşmasıyla sona erdi. 44 gün süren savaşta resmi rakamlara göre ölen ya da kayıp olan Azeri ve Ermeni asker ve sivillerin toplam sayısı yaklaşık 6.500'dü. Savaş sonunda Azerbaycan, 1991-1994 yılları arasında devam eden Birinci Karabağ Savaşı'nda Ermenilerin ele geçirdiği topraklarını geri kazandı (De Waal, 2021). Azerbaycan'ın savaştaki üstünlüğünün önemli bileşenlerinden biri, sahip olduğu Türk yapımı silahlı ve silahsız insansız hava araçları ile İsrail'den satın alınan "dolanan" ya da "gezici" mühimmat (loitering munition) olarak anılan kamikaze hava araçları olmuştur. TB-2 modeliyle Azerbaycan'ın başlıca SİHA tedarikçilerinden Türkiye'nin silahlı insansız hava araçları kullanımı, salt bir teknolojik olanak

değil, bundan daha geniş bir şekilde bir savaşıma “konsepti” olarak da değerlendirilmekte ve bunun İkinci Karabağ Savaşı’ndan önce 2020 yılında Suriye’de, ordu güçlerine karşı, Libya’da da General Hafter komutasındaki güçlere karşı yürütülen hareketler çerçevesinde geliştirildiği vurgulanmaktadır (Kasapoğlu, 2020). Azerbaycan’ın da bu iki cephedeki etkilerini gördükten sonra, İkinci Karabağ Savaşı öncesi Türkiye’den SİHA alımına karar verdiği yönünde haberler yayımlanmıştır (Rehimov, 2020). İkinci Karabağ Savaşı’nda SİHA’ların oynadığı önemli rol, “Azerbaycan’ın SİHA’ları Dağlık Karabağ’da cepheyi ele geçirdi” (Dixon, 2020), “Azerbaycan’ın SİHA’ları gelecekteki savaşların neye benzeyeceğini nasıl gösteriyor” (Frantzman, 2020), “Dağlık Karabağ’da Türk SİHA’ları gücünü gösterdi” (Jones, 2020) gibi başlıklarla uluslararası medyada da kendine yer bulmuştur. Öyle ki, Soğuk Savaş’ın sonlarında sosyalist sistemlerin birbiri ardına darboğaza girdikleri dönemde ortaya çıkardığı “tarihin sonu” teziyle piyasa ekonomisine dayanan liberal demokrasilerin insanlığın adeta kaderi olduğu saptamasıyla şöhreti yakalayan, ancak geçen yıllarda neoliberalizmin ortaya çıkardığı köklü problemler ve derinleşen eşitsizlik nedeniyle eleştirilerin odağında yer alan siyaset bilimci Francis Fukuyama dahi bu konu üzerine bir makale kaleme almıştır. S/İHA üretim ve kullanımının bölgesel güç dengesini Türkiye lehine değiştirdiğini ifade eden Fukuyama (2021), böylece karadaki güçlerin savaş taktiklerinin de dramatik şekilde değişeceği iddiasını aktarmıştır³.

Azerbaycan Savunma Bakanlığı, İkinci Karabağ Savaşı’nın başlangıcından itibaren YouTube⁴ ile Facebook⁵ hesapları üzerinden düzenli paylaşımlar yapmıştır. 27 Eylül-10 Kasım 2020 tarihleri arasında 44 gün süren savaş boyunca YouTube hesabından 192, Facebook sayfasından ise 225 farklı video paylaşılmıştır. Aradaki sayısal farklılık, kimi zaman YouTube video paylaşım platformunda uzun haliyle paylaşılan görüntülerin, Facebook’ta birkaç parça şeklinde farklı başlıklar altında da paylaşılmasından kaynaklanmaktadır. Bazı istisnalar hariç her iki platformdaki görüntü içeriğinin neredeyse aynı olacak şekilde birbirinin tekrarı olduğunu belirtmekte fayda vardır. Bu iki platformun da görüntülerin farklı kesimlere ulaştırılması için düzenli bir biçimde güncellenerek etkili bir biçimde kullanıldığı söylenebilir. Ancak elbette en dikkat çekici olan boyut, salt tekil kullanıcıların değil, aynı zamanda bu resmi hesapları takip eden haber kuruluşlarının da buralardan servis edilen içerikleri nadiren belirli bir editöryal süzgeçten geçirdikten sonra ya da doğrudan almaları ve bunları televizyon haber paketlerinin içinde ve/veya internet sayfalarında kullanmalarınıdır. Böylece Azerbaycan Savunma Bakanlığı kendi kaynaklarıyla kolay kolay erişemeyeceği boyutlarda bir içerik dağıtım ağına bu dev sosyal medya şirketlerinin sunduğu platformlar aracılığıyla kavuşmaktadır.

	Azerbaycan Savunma Bakanlığı Facebook Hesabı	Azerbaycan Savunma Bakanlığı YouTube Hesabı
Aktüel görüntü, brifing, propaganda vd. videolar	134	96
S/İHA, “gezici mühimmat” kamera görüntüleri	91	96
Toplam	225	192

Tablo 1 Azerbaycan Savunma Bakanlığı Facebook ve Youtube Hesaplarındaki Videoların Görsel İçerikleri Çerçevesinde Dağılımı

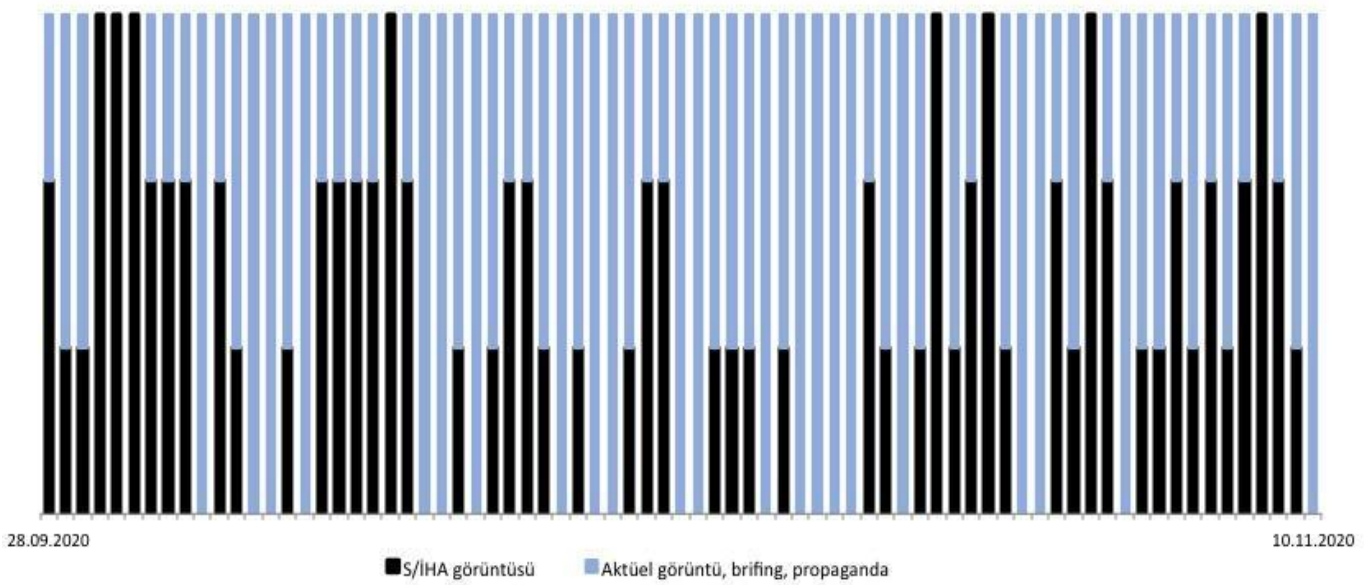
³ Bu çalışma hazırlandığı sırada, Rusya’nın 24 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna’ya yönelik işgali başlamış, Ukrayna Silahlı Kuvvetleri’nin Türkiye’den satın aldığı TB2 “Bayraktar” SİHA’larının savaşta oynadığı rol yine ulusal ve uluslararası medyada önemli yer tutmuştur.

⁴ https://www.youtube.com/c/azerbaijan_mod

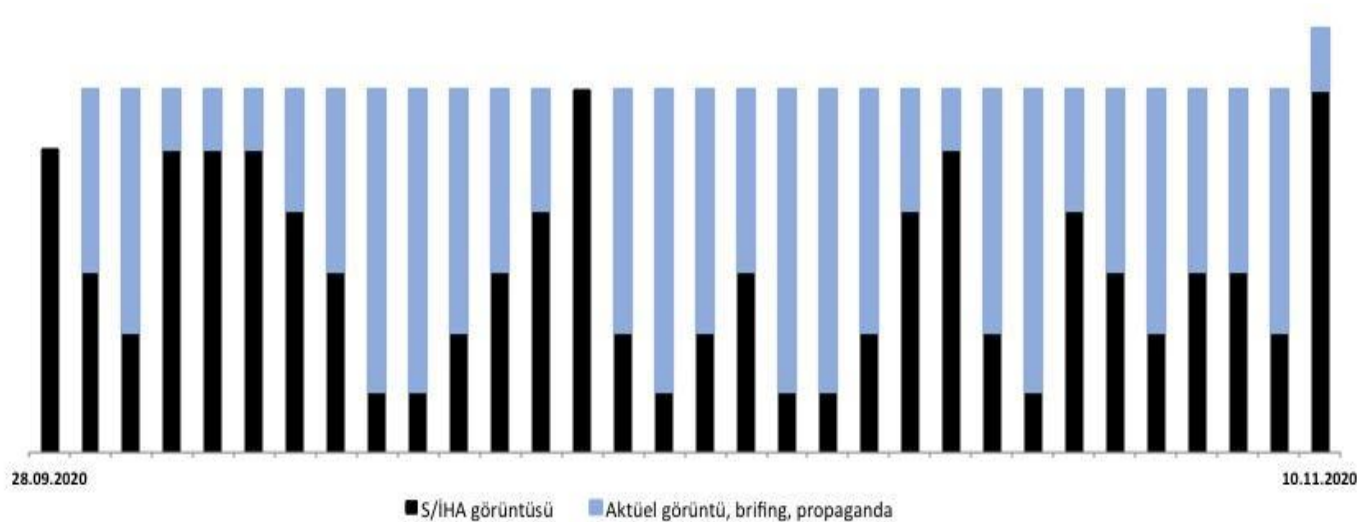
⁵ <https://www.facebook.com/wwwmodgovaz>

Paylaşılan videoların içerikleri bu çalışma kapsamında iki ana grup şeklinde tasnif edilmiştir. İlki insansız hava aracı, silahlı insansız hava aracı ya da “gezici mühimmat” kameralarının görüntüleri; ikinci grup ise kalan tüm diğer farklı kategorilerdeki görüntüler. Bunların arasında cephe gerisi ve/veya cephe hattından aktüel görüntülerle hazırlanan paketler, sivil, askeri basın brifingleri ya da basın toplantıları görüntüleri ya da cephedeki askerlerle söyleşi formatında kaydedilmiş propaganda içerikli görüntüler sıralanabilir. İşte çarpıcı veriler de bu aşamada ortaya çıkmaktadır: Azerbaycan Savunma Bakanlığı'nın Facebook sayfasında savaş boyunca paylaşılan 225 video içeriğinin 91'i (%40) insansız hava aracı, silahlı insansız hava aracı ya da “gezici mühimmat” tarafından kaydedilmiş videolardır. YouTube platformunda ise tam yarı yarıya bir dağılım söz konusudur. Aynı dönemde bu platformda paylaşılan 192 video içeriğinin 96'sı (%50), İHA, SiHA ve “gezici mühimmat” görüntülerinden oluşmaktadır.

Paylaşımların dağılımına bakıldığında savaşın da seyrine bağlı olarak her gün eşit sayıda ya da benzer içeriklerde paylaşımlar yapılmamaktadır. Servis edilen içerikler, her zaman görüntüdeki olayın gerçekleştiği tarihe ait olmamakta, bazen aynı görüntü farklı şekillerde ve başlıklarla farklı zamanlarda da servis edilebilmektedir. Bu nedenle, tek tek gün bazında paylaşımlar değil, Facebook'ta 3'lü, YouTube platformunda 6'lı kümeler şeklinde frekans ölçümü gerçekleştirilmiştir.

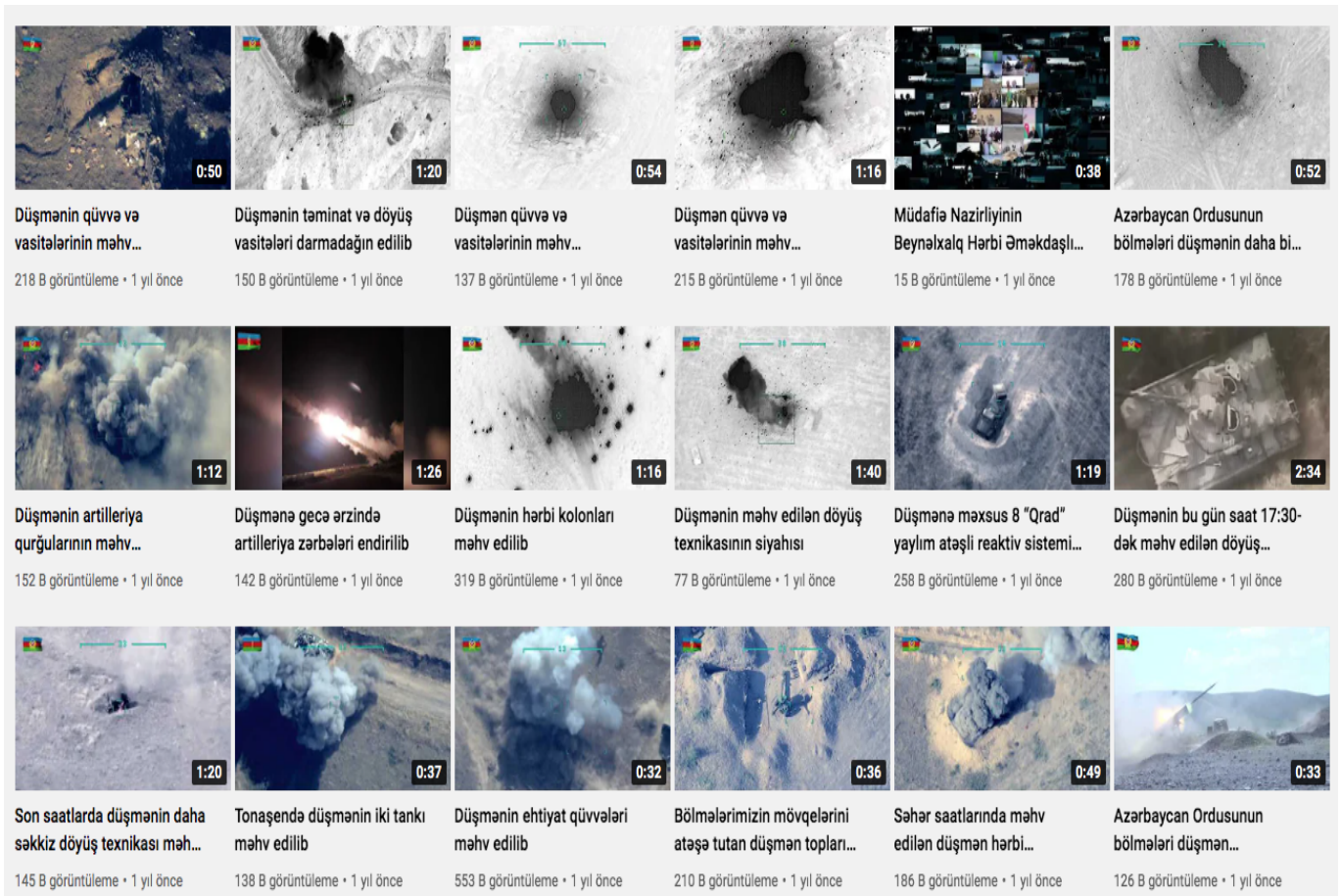
Grafik 1 Azerbaycan Savunma Bakanlığı'nın Facebook'tan yaptığı video paylaşımlarının dağılımı

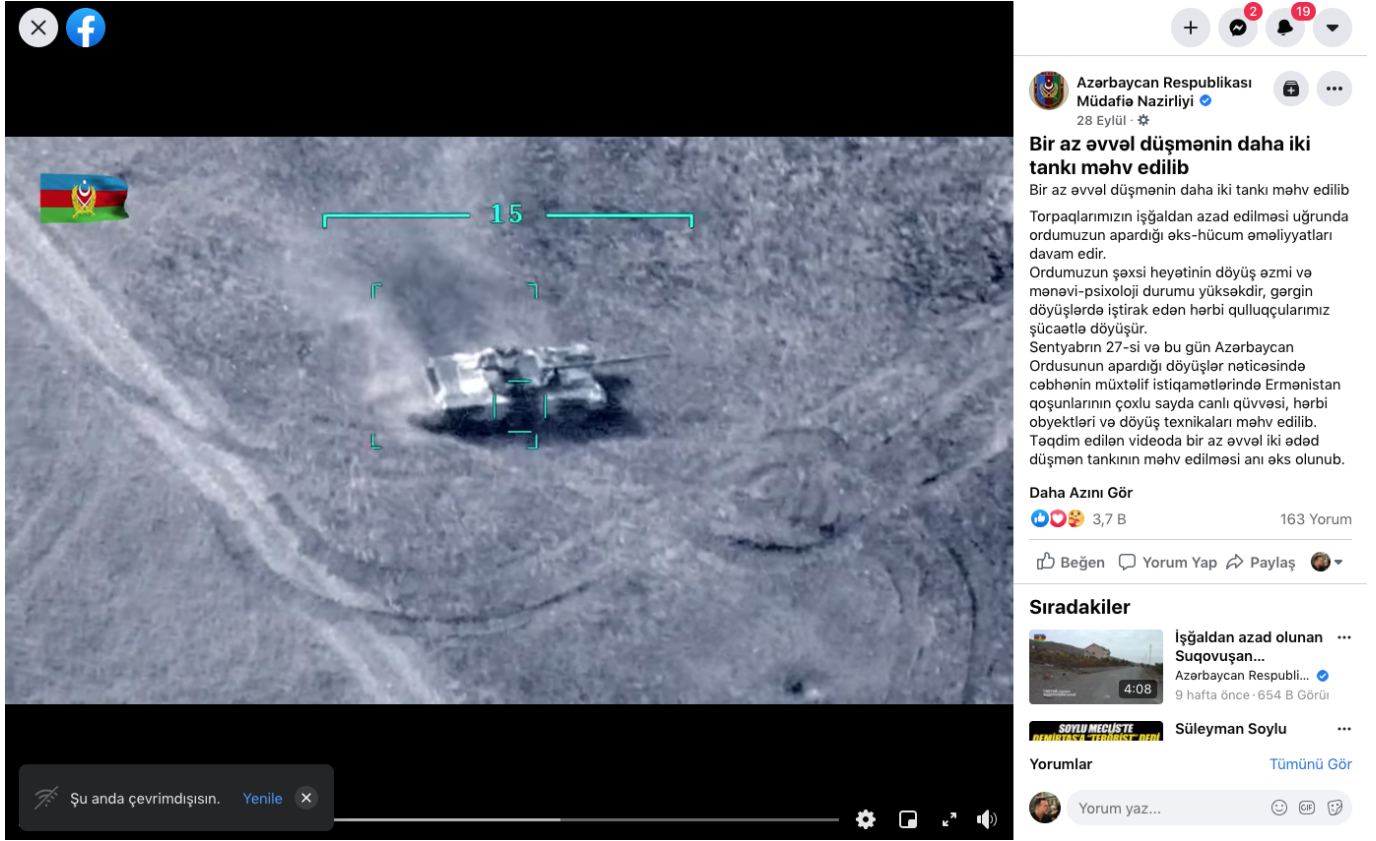
Grafik 2 Azerbaycan Savunma Bakanlığı'nın YouTube üzerinden yaptığı paylaşımlarının dağılımı

Yukarıdaki tablolarda görüldüğü üzere, savaşın henüz ilk aşamalarından itibaren uzaktan bir müdahale silahı olarak değerlendirilen SİHA'ların görüntüleri daha sıklıkla paylaşılmış; kara harekâtı hız kazanarak, alandaki çatışmaların sayıları ve yoğunluğu arttıkça, cephe hattına sevkیات, Ermeni kuvvetler tarafından vurulan yerleşim yerlerine dair görüntüler, harekâtın seyrine ilişkin yapılan brifing toplantısı, ele geçirilen noktalar, askerlerin vatanseverlik temalı video paylaşımları gibi içeriklerin sayısı artmıştır. Ancak burada dikkat çeken nokta, SİHA görüntüleriyle diğer görüntülerin neredeyse birbirlerini tamamlayacak şekilde servis edilmeleridir; yani bir iletişim stratejisi çerçevesinde, hem YouTube hem de Facebook hesaplarından, savaşın başından sonuna kadar düzenli bir şekilde gündemi dolduracak şekilde SİHA görüntüleri servis edilmiştir. Genel olarak bakıldığında her iki platformda da yapılan (ve her biri on binlerce izlemeye ulaşan) 417 video paylaşımının 187'si (%45) insansız hava araçları, silahlı insansız hava araçları ve "gezici mühimmatların" kamera görüntülerinden oluşmaktadır ve bu daha önce bu şekil ve çaptaki bir savaşın aktarımında bir ilke işaret etmektedir.

Görsel 1 Azərbaycan Savunma Bakanlığı YouTube sayfası video kategorisi

Görsel 2 Azərbaycan Savunma Bakanlığı Facebook sayfasından bir video

Silahın kamerası tərəfindən üretilən görüntü seçim kriteri, dolaşıma sokulması və təmsil xüsusiyyətləri çərçivəsində önəm daşıyır. Stahl'ın (2013, s. 672) Chomsky və Herman'dan əsərlə göstərdiyi kimi propaqanda təsiri daşıyan bu görüntülər, "iqtidar qurumlarının" çıxarlarına xidmət edəcək şəkildə seçilməkdədir. Bəyləce kamuoyuna yansıyan sadəcə göstərilən öngörülən görüntülər və bunların sadəcə bəliirli kısımlarıdır. S/İHA'lar havada saatlerce kalabilməkdədir və servis edilən bu sürenin sadəcə kisa bir bölümüdür. Buna ek olaraq yuxarıda; Azərbaycan Savunma Bakanlığı'nın YouTube və Facebook sayfalarından aktarılan görsəllərdə də görülebileceği üzere bir imgeyi/görüntüyü çərçivələmədə ən önəmli faktörlerden biri olan başlıq və açıqlamalar da ekrandakı görüntünün bir anlama kavuşturulmasında önəmli bir işləv daşıymaktadırlar. Bu videolar "düşman askeri kolu imha edildi"⁶, "düşman ağır kayıplar verməyə davam ediyor"⁷, "düşman askerləri yok edildi" gibi başlıklar və "düşman askerləri, siperləri və atış mevzileri isabetli darbələrlə yok edildi. Aynı zamanda Kızıl Pazar tarafındaki düşman karargâhı atış altına alındı"⁸ gibi Azerice və Rusça açıqlamalarla servis edilmişdir. Sonrakı bölümde değinileceği üzere, barış gazeteciliği çərçivəsində yapılan çözümləmələrdə, kullanılan kelimələrin və bu ifadələr çərçivəsində inşa edilən söylemin niteliği de büyük önəm daşıymaktadır.

⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=mAHWU-Cynaq> (Erişim: 24.02.2022)

⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=ZSPydmJxYNq> (Erişim: 24.02.2022)

⁸ <https://www.facebook.com/wwwmodqovaz/videos/369465450838060> (Erişim: 24.02.2022)

Bariş gazeteciliği ve S/İHA görüntüleri

Bariş gazeteciliği, evrensel kabul gören tek bir cümle ile özetlenebilecek bir tanımdan çok bir (etik) gazetecilik ilkeleri bütünü olarak değerlendirilebilir ve bu yaklaşım gazetecilerin bir çatışma hakkında toplumun şiddet içermeyen çözümler konusunda aydınlatılması görevini yerine getirmesi gerektiği anlayışı üzerine kurulmuştur (Lynch ve McGoldrick, 2005, s. 5). Bariş gazeteciliği üzerine var olan literatürün simge ismi Johan Galtung, savaş ve şiddet odaklı gazeteciliğin karşısına yerleştirdiği bariş gazeteciliğini, bariş odaklı olmanın yanı sıra, gerçek odaklı, halk odaklı ve çözüm odaklı bir habercilik yaklaşımı olarak tanımlamaktadır (Galtung ve Fischer, 2013, s. 98). Farklı alt başlıklara sahip bir öneriler bütünü olarak ayrıntılandırılan bu genel çerçeve içinde, bir savaş ve/veya çatışmayı aktarırken salt çatışma sahasına odaklanmamak, bunun ötesinde çatışmanın oluşumunu araştırmak, salt bir tarafın kullandığı silahların değil, tüm silahların olumsuzlanması, şiddet oluşmadan önce de önleyici bir tutumla gazetecilik yapmak, çatışmadaki tüm tarafların acılarına odaklanmak ve barişin bir zafer değil, şiddetsizlik penceresinden aktarılması gibi öneriler sıralanmaktadır. Bariş gazeteciliğinin dört temel mesleki önermesi de şöyle özetlenebilir: Mesleki gelişime katkı; reyting kültürüne karşı toplumsal ve insan odaklı farkındalık, barişin haber değerinin artırılması. İkinci olarak, medyada ahlaki, etik ve insancıl değerlerin güçlendirilmesi. Üçüncü olarak, kamusal alana katkı ve son olarak akademik ve profesyonel medya vizyonlarının genişletilmesi; geleneksel, ana akım kuramlardan uzaklaşılarak çatışma ve nesnelliğin inşası üzerine yapılan çalışmalardan faydalanma, bariş ve savaş söylemlerinin incelenmesi ve medyanın gelenek, demokrasi ve bariş gibi kavramlarla bağının disiplinlerarası yaklaşımla sorgulanması (Shinar, 2007). Bariş gazeteciliğini ağırlıklı olarak geleneksel ana akım medya eleştirisi üzerinden kurgulayan Galtung'a göre (1998), egemen medya bir çatışma halini muharebe, bir müsabaka sahası ve/veya bir gladyatör arenası olarak görmektedir ve gazeteciliği savunma (savaş) ya da dışışleri bakanlıklarının veya (dez)enformasyon⁹ bakanlıklarının tercih ve nüfuz alanından çıkmaya davet etmektedir.

İkinci Karabağ Savaşı'nın Türkiye mediasında ana gündem maddelerinden biri olması, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki kültürel, tarihi ve toplumsal bağlar göz önüne alındığında sürpriz sayılmamalıdır. Savaşın çıkmasıyla birlikte Türkiye'den çok sayıda medya kuruluğu muhabirlerini Azerbaycan'a göndermiştir. Yukarıda aktarılan bağdan ötürü Türkiye merkezli haber kuruluşlarının genel yaklaşımı, ekiplerini sadece Azerbaycan tarafında konuşlandırma yönünde olmuş, hatta oraya giden haber ekiplerine Azerbaycan'da (medya kuruluşları aracılığıyla) mihmandar, araç, konaklama gibi çeşitli lojistik olanaklar sağlanmıştır. Yaygın medyada, gerek bölgeye giden muhabirlerden gelen haberlerde, gerekse de haber merkezleri tarafından ikincil kaynaklar üzerinden derlenen haberlerde, medyanın genelinde son dönem söylem ve içerik düzeyinde görülen kutuplaşmanın olmadığı saptanabilmektedir. Azerbaycan-Ermenistan çatışması sürecinde dört farklı gazetenin (Hürriyet, Sabah, Sözcü, Cumhuriyet) haber içerikleri üzerine eleştirel söylem çözümlenmesi yöntemiyle yapılan bir araştırmada, farklı konularda yayın çizgileri aslında oldukça farklı olan bu kurumların haberlerinin, ortak bir şekilde resmî kurumların ve siyasal aktörlerin açıklamalarını "haber söylemine dönüştürerek egemen söyleme kaynaklık ettikleri" saptamasında bulunulmakta ve ortak payda "milli birlik ve ulusal çıkar" temelinde buluşmak şeklinde tanımlanmaktadır (Şen ve Taş, 2021, s. 50-51). Yazılı mecradaki bu benzerlik görsel ağırlıklı haber kuruluşlarının ürünlerinde de kendisini göstermektedir.

⁹ Galtung (1998) orijinal metinde bakanlıkların isimlerini (ministries of [dis]information, defence [war] or foreign affairs) şekillerinde kullanmayı tercih etmiştir.

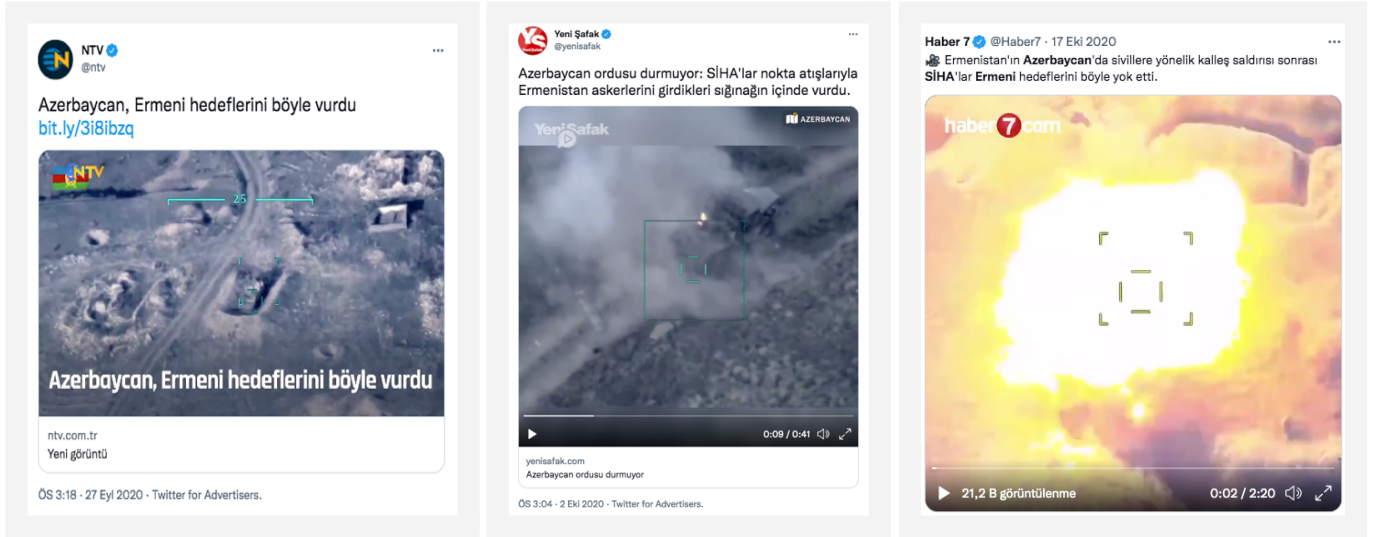
Doğrudan “iliştirilmiş” habercilik olmasa da alandaki muhabirlerin kısıtlı hareket olanakları ile editöryal tutum birleşince tahkim edilen tek taraflı anlatı, yukarıda ayrıntılarıyla aktarıldığı gibi, Azerbaycan Savunma Bakanlığı’nın sosyal medya platformları üzerinden oldukça yoğun bir biçimde servis ettiği İHA, SİHA ve gezici mühimmat görüntülerinin savaş boyunca nedeysen her gün paylaşılmasıyla birlikte Türkiye’de İkinci Karabağ Savaşı’nın tüm anlatısının “seçkin odaklı” kurulmasını da beraberinde getirmiştir.

Eleştirel söylem çözümlemesi bu araştırmanın kapsamı dışındadır. Ancak yine de İkinci Karabağ Savaşı Dönemi’nde Türkiye’deki yaygın haber kuruluşlarının servis edilen insansız hava aracı görüntülerini okuyucu ve izleyicilere nasıl sunduklarına değinmek gerekmektedir. Öncelikle Türkiye’de çok sayıda aboneli bulunan üç ajansın (Anadolu Ajansı, İhlas Haber Ajansı, Demirören Haber Ajansı) internet sayfalarında anahtar kelimelerle arama yapıldığında (bu kapsamda S/İHA’ların teknik özellikleri ve/veya onların kullanımı hakkında yetkili ya da uzmanların demeçlerine dayanan haberler değerlendirmeye alınmamıştır), doğrudan saldırı görüntüsü paylaşımına en çok yer veren kuruluşun İhlas Haber Ajansı (İHA) olduğu dikkat çekmektedir. İHA resmi web sayfasında haberler şöyle sıralanmaktadır: “Ermenistanlı askerler, SİHA’dan kaçtı” (2020a), “Ermenistan ordusuna ait tank SİHA ile vuruldu” (2020b), “SİHA’larla Ermenistan ordusuna ait tanklar vuruldu” (2020c), “Azerbaycan’a ait TB2 SİHA’lar Ermeni askerlerini vurdu” (2020d). Demirören Haber Ajansı da şu başlıklarla benzer haberlere yer vermiştir: “Azerbaycan’ın Ermenistan’a ait cephaneliği vurduğu an kamerada” (2020a), “Azerbaycan, Dağlık Karabağ’ın Sözde Savunma Bakanı Hartyunyan’ı böyle vurdu” (DHA, 27 Ekim 2020). Anadolu Ajansı’nda ise 8 Ekim 2020 tarihli “Azerbaycan ordusu, Ermenistan’ın 10 tankını daha imha etti” başlıklı haber dikkat çekmektedir. Ancak bu haberde hedef kamerasının görüntüsü patlama anından bir fotoğraf/ekran görüntüsü olarak kullanılmaktadır.

Bu noktada dikkat çekilmesi gereken önemli bir nokta, haber ajanslarının bu kez haberi ve görüntüyü toplama ve dağıtmakta bir eşik bekçisi konumunun bulunmamasıdır. Onların hedef kamerası görüntüsünü servis ettiği içeriklerin niceliği çok da önem taşımamaktadır zira ajanslara aboneliği bulunan ya da bulunmayan haber kuruluşları bu içeriklere Azerbaycan Savunma Bakanlığı’nın kendi sosyal medya hesapları üzerinden “aracısız” olarak rahatlıkla ulaşabilmektedirler. Haber kuruluşlarının herhangi bir ajans mahreci taşımayan ve kaynak olarak Azerbaycan Savunma Bakanlığı’nın kullanıldığı bazı haberler ise şöyle sıralanabilir: “Son dakika... Azerbaycan’ın Ermeni güçlerine ait tankı havaya uçurduğu an kamerada” (CNN Türk, 28 Eylül 2020), “Ermenistan’a cepheyi dar eden SİHA’lar, Azerbaycan halkının gündemi oldu: Ele geçirilen köylere ‘Bayraktar’ adı verilsin” (Yeni Şafak, 21 Ekim, 2020), “Azerbaycan, Ermenistan tankını böyle vurdu” (Cumhuriyet, 28 Eylül, 2020), “Azerbaycan’a ait TB2 SİHA Ermeni askerlerini vurdu” (Sabah, 13 Ekim 2020), Azerbaycan, kamikaze dronlarının Ermeni güçlere ait askeri araçları böyle imha etti¹⁰ (Hürriyet, 30 Eylül, 2020), “Azerbaycan’ın SİHA’larla havaya uçurduğu Ermeni askerleri” (En son haber, 17 Ekim 2020).

Bu görüntülerin haber kuruluşları aracılığıyla dolaşıma sokulduğu bir mecra da kuruluşların kendi sosyal medya hesaplarıdır. Bazı haber kuruluşları S/İHA ile “gezici mühimmatların” kaydettiği görüntüleri doğrudan sosyal medya paylaşımlarında servis etmişlerdir. Örneğin bazı haber kuruluşlarının Twitter hesaplarından şu başlıklarla videolar paylaşılmıştır: “Azerbaycan, Ermeni hedeflerini böyle vurdu” (NTV, 27 Eylül 2020), “Azerbaycan ordusu durmuyor: SİHA’lar nokta atışlarıyla Ermenistan askerlerini girdikleri sığınığın içinde vurdu” (Yeni Şafak, 2 Ekim 2020), “Ermenistan’ın Azerbaycan’da sivillere yönelik kalles saldırası sonrası SİHA’lar Ermeni hedeflerini böyle yok etti” (Haber 7, 17 Ekim 2020).

¹⁰ Yazım yanlışları haber sitesine aittir.

Görsel 3 Azerbaycan'ın SİHA görüntülerini sosyal medya hesaplarından paylaşan haber kuruluşları

Yukarıda anılan örnekler, aslında birer geleneksel medya kuruluşu olan haber merkezlerinin, sosyal medya platformlarına yönelik hazırladıkları içeriklerin de gerek kullanılan görüntünün niteliği gerekse de içeriğin sunumu için inşa edilen söylem çerçevesinde internet sitesi, televizyon ve gazetelerden farklı olmadığını ortaya koymaktadır. Yüksek takipçi sayısına sahip haber kuruluşları, yeni medyada aslında geleneksel mecralarda duyulan seslerin daha gür bir şekilde daha geniş kesimlere ulaşmasına aracılık etmektedirler. İkinci Karabağ Savaşı'nın çevrimiçi haberler ve sosyal medyaya nasıl yansıdığı üzerine, salt Azerbaycan kaynaklı değil ancak aynı zamanda Ermenistan, Rusya menşei iletiler üzerine yapılan kapsamlı bir araştırma (Kırdemir, 2021), Türkiye'deki haber merkezlerinin yayın politikaları ve editöryal çizgilerinin sayısı milyonları bulan takipçiler nezdinde ortaya koyduğu "sosyal medya etkisinin" ötesinde de bir etki ölçüm çözümü ortaya koymaktadır. Bu çalışmaya göre de Azerbaycan, çoğunlukla insansız hava araçları aracılığıyla elde edilen çatışma sahası görüntüleri ile "bilgi ortamında" da etkili olmuştur (Kırdemir, 2021, s. 26).

Sevda Alankuş, "Barış Gazeteciliği Elkitabı'nda" (2016), barış gazeteciliğinin genel geçerli gazetecilik ile bir ikili karşıtlık konumunda bulunmadığını vurgulamaktadır. Alankuş'a göre (2016, s. 105) barış gazeteciliği, "kendisinin tarafsız ve objektif olduğunu iddia ederken statükodan, hegemonik elitlerden, savaş ve şiddetten yana taraflandığını saklayan, genel-geçer gazeteciliğinin ayağını kaydırıp gazetecilik diye bildiklerimizi derin biçimde sorgulayıp yeniden ve başka bir felsefe/teori ile etik üzerinden yeniden kurarken kendisinin açıkça tarafı olduğunu söyler". Ancak barış gazeteciliğinin hayata geçirilmesinin önünde bireysel, kurumsal ve ideolojik düzlemlerde çeşitli engeller de bulunmaktadır (İrvan, 2006). Bireysel düzlemde, özellikle sektördeki egemen anlayış; "gazetecilik kültürü" öne sürülebilir. Gazetecilerin birer barış elçisi gibi faaliyet yürütemeyeceği ve bunun nesnellik ilkesini zedeleyebileceği yönündeki görüşler barış gazeteciliğine dair, özellikle alandaki gazetecilerden gelen temel eleştiri olarak sıralanabilir. Kurumsal olarak medyanın kâr odaklı işleyişi ve barış sürecinden çok, çatışmanın tiraj ve reyting getirmesi ve son olarak ideolojik düzlemde medyanın genelinde bulunan "ulusal çıkar" anlayışının egemenliği altında resmi çizginin izlenmesinin, buna karşı çıkmaktan daha konforlu olması gibi genel eğilimler barış gazeteciliği önünde pratikte yer alan engeller olarak sıralanabilir. Türkiye özelinde de iktidar-medya ilişkileri, gazetecilerin iş güvenceleri (ya da güvencesizliği), kurumsal hale gelen sansür mekanizmaları ya da yaygın oto-sansür, siyasi iktidarın söyleminin araçsallaştırılması, ayrımcı ve çatışmacı söylemin yaygın kullanımı ve medyada çoğulculuğun bulunmaması barış gazeteciliği yaklaşımının uygulanmasını neredeyse olanaksız kılan genel sorun başlıklarıdır (Filibeli ve İnceoğlu, 2018). İkinci Karabağ Savaşı'nda Türkiye'deki yaygın medya kuruluşları

arasında sayılabilecek gazetelerin içeriklerine dair eleştirel söylem çözümlemesi ile yapılan ve yukarıda anılan çalışmanın (Şen ve Taş, 2021) çıktılarının tam da bu çıkarımlar çerçevesinde bir medya resmi ortaya koyduğu ve egemen söylemin, yetkililerin açıklamaları ve geleneksel ideolojik konumlanma bağlamında olduğu belirtilebilir. Aynı saptama, aktarılan örnekler çerçevesinde savaşın görsel anlatısına dair çözümlemede de geçerli olmaktadır.

Johan Galtung (2013), barış gazeteciliğinin karşısında konumlandığı, savaş/şiddet odaklı gazetecilikte odaklanılanın, çatışma sahası ve burada elde edilen/edilecek galibiyet ve zafer olduğunu vurgulamakta ve savaşan tarafların “biz” ve “onlar” şeklinde ayrıştırılmasının önemine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Stahl’ın da aktardığı gibi (Stahl, 2013, s. 663), SİHA kamerası görüntüsü sadece bir çatışmaya dair, askeri yetkililerin dikkatle seçtiği herhangi bir kayıt değil, ancak aynı zamanda dünyayı biz ve onlar/ötekiler şeklinde (ikili karşıtlığa bölen) bakışın da bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaş odaklı gazetecilik faaliyetinin etkisi, bu yöndeki anlatının görsel düzlemde tahkim edilmesi hatta sıklıkla söylemin silahın kamerası tarafından inşa edilmesi nedeniyle çarpan etkisiyle artmaktadır.

Bu noktada, onlarca farklı örneğine erişilebilecek bir videonun ve bunun haber çerçevesinde nasıl sunulduğunun incelenmesi, aslında barış gazeteciliği olarak anılan ilkeler bütünüünün tam zıddının nasıl yapıldığının ortaya konulması bakımından önem taşımaktadır. Altta ekran görselleri sunulan video, Yeni Şafak Gazetesi’nin internet sitesinde 2 Ekim 2020’de “Azerbaycan ordusu durmuyor: SİHA’lar nokta atışıyla Ermenistan askerlerini girdikleri sığınakta vurdu” başlığıyla yayınlanmıştır. Bu görüntüye dair tüm açıklama da şu şekildedir: “Ermenistan ordusu kayıp vermeye devam ediyor. Azerbaycan Savunma Bakanlığı’nın paylaştığı videoda, Azerbaycan ordusuna ait TB2 Bayraktar SİHA’nın zırhlı araçları ve Ermeni askerlerin girdiği bir sığınağı vurduğu görüntüler yer aldı”.

Görsel 4 İkinci Karabağ Savaşı’nda bir siperin SİHA tarafından vurulma anı¹¹

Görüntüler altta savaş ve macera filmlerinden alışık olunan vurmali çalgıların egemen olduğu ve gerilimi her saniye artan bir müzik eşliğinde servis edilmekte ve izleyiciye hızla kazdıkları siperin içine kaçan üç askeri göstermektedir. Siperin içinde başka askerlerin olup olmadığının saptanması mesafe ve görüntü kalitesinden dolayı güçleşmektedir, ancak bu belirsizlik gerilimi artıran bir diğer unsur olarak da düşünülebilir. Görüntünün ortasındaki yeşil parlak hedefleme çizgileri, sığınakın çoktan hedef olarak

¹¹ Azerbaycan ordusu durmuyor: SİHA'lar nokta atışıyla Ermenistan askerlerini girdikleri sığınakta vurdu. Erişim 27 Şubat 2022, <https://www.yenisafak.com/video-galeri/dunya/azerbaycan-ordusu-durmuyor-sihalar-nokta-atisiyla-ermenistan-askerlerini-girdikleri-siginakta-vurdu-2210731>

seçildiğini göstermektedir. Füze oldukça yakın bir noktaya düşmekte, etrafı kaplayan duman tam olarak ortadan kalkmadan görüntü değişmekte ve bir başka saldırı görüntüsü ekrana gelmektedir.

Bu şekilde servis edilen haberde, görüntülerin cephenin hangi noktasında, tam olarak ne zaman çekildiği aktarılmamakta, bu hedefin neden seçildiği bilgisi verilmemekte, bombalamanın çatışmanın seyrine dair etkisi belirtilmemekte ve o noktada kaç askerin olduğu, saldırıdan sonra kaçının hayatını kaybettiği ya da yaralandığı gibi bilgiler eksik kalmaktadır. Aktarılmaya değer görülen “vurma” anıdır. Kısacası izleyici kapalı bir mekânda ve zamanda, bağlamından kopuk ve mutlak değerler saldırı anına atfedildiği bir görsel anlatıyla karşı karşıyadır. Zaten, uzun sürmesi muhtemel bir gözetleme/hedef seçme faaliyetinin sonucu olan bu anın görüntüsü, Savunma Bakanlığı kaynakları tarafından bu sorulara yanıt vermesi için değil, yürütülen iletişim faaliyeti sonrasında “düşmanın” yıldırılması, destekçilerin moral ve motivasyonunun artırılması için dikkatle seçilmiştir. Bu görüntüyü internet sayfası üzerinden servis eden haber kuruluşu ise dramatik etkiyi daha da artırmak üzere görüntüyü müzikle birleştirmiş ve videonun sunulduğu kısa bilgilendirme yazısında egemen söylemi yeniden üreterek propaganda odaklı mesajı tahkim etmiştir.

Sonuç

Gazetecilerin savaş ve çatışma bölgelerine erişiminin yetkililer tarafından kısıtlandığı ya da lojistik sorunlar veya güvenlik riskleri nedeniyle bunun mümkün olmadığı koşullarda, savaşan tarafların ilettikleri bilgi ve görüntüler ile kullanıcı türevli içerikler savaşın aktarılması bağlamında büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, insansız hava aracı görüntüleri de savaş meydanına sınırsız erişim ve tarafların iddialarına görsel kanıt olanağı sundukları gerekçesiyle medya kuruluşlarının sıklıkla kullandığı içerik haline gelmişlerdir. İkinci Karabağ Savaşı'nda Azerbaycan Savunma Bakanlığı'nın servis ettiği görüntülerin içinde insansız hava araçları tarafından kaydedilen görüntülerin oranı dikkat çekici seviyededir. Medyanın içerik “açlığını” elbette kendi çıkarları doğrultusunda, öngördüğü çerçevelemeyle gidermeye yönelik propaganda nitelikli bu iletişim faaliyeti, uluslararası ve Türkiye'deki ulusal ölçekli medyada ve sosyal medya platformlarında önemli karşılık bulmuştur. Ancak biçim ve içerik birlikte değerlendirildiğinde savaşların ve öldürme eyleminin sunumunda bambaşka bir bakış açısı sunan bu görüntülerin, habercilik çabası sonucu bir bağlama oturtulmadan ve filtrelenmeden paylaşılmasının gazetecilik faaliyeti olarak sunulmasının yarattığı sorunlar dikkat çekici boyuttadır. Bu tür bir gazetecilik, geleneksel anlamda alandaki gibi bir iliştilenmiş gazetecilik olmasa da resmi kaynaklar ve medya arasında kurulan ilişkinin türü ve olayın çerçevelenmesi konusunda inisiyatifin savaşan tarafın resmî kurumlarına devredilmiş olması nedeniyle mekândan bağımsız bir tür “iliştirilmeye” işaret etmektedir.

Ayrıca S/İHA görüntülerinin, Körfez Savaşı ve sonrasında savaş uçaklarının bombalama görüntülerinden aşına olunan ve izleyiciyi yabancılaştırdığı, ölümler karşısında “hissizleştirdiği” gibi çeşitli saptamalarla gündeme gelen “mesafeyi”, teknik ve optik imkanlar sayesinde önemli oranda ortadan kaldırdığı belirtilmelidir. Bu nedenle S/İHA saldırısı ile öldürme, yok etme görüntülerinin izleyicilerde yarattığı etki üzerine yapılacak çalışmalar, insancıl ve etik habercilik ilkeleri çerçevesinde kamu çıkarı odaklı habercilik yapma hedefinde olan kuruluşların yayın politikalarını gözden geçirmeleri konusunda da önem taşımaktadır. Barış gazeteciliği çerçevesinde herhangi bir savaşın yol açtığı ölümler ve yıkımın, “biz” ve “onlar” karşıtlığı zemininde kurgulanmadan, gazetecilerin “alandaki” varlığı ve haber merkezlerindeki editörlerin evrensel gazetecilik ilkelerine sadık kalacak şekilde, zafer değil çözüm odaklı bir yaklaşımla ele alınmasının önemi

ortadadır. Evrensel anlamda kabul gören etik gazetecilik ilkelerinin yanı sıra, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından sıralanan ilkeler çerçevesinde (TGC, 2019), barışçı bir yaklaşımı savunmak gazetecilerin temel görevleri arasında sıralanmaktadır.

Kaynakça

Alankuş, S. (2016). Barış Gazeteciliği El Kitabı. İstanbul: IPS İletişim Vakfı.

Altaş, M. (1 Mart 2020). TSK İdlib'de rejim hedeflerini imha etmeye devam ediyor. Anadolu Ajansı. (Erişim: 10 Aralık 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/bahar-kalkani-harekati/tsk-idlibde-rejim-hedeflerini-imha-etmeye-devam-ediyor/1750700>).

Asaro, P. M. (2013). The labor of surveillance and bureaucratized killing: new subjectivities of military drone operators. *Social Semiotics*, 23(2), 196-224, doi:10.1080/10350330.2013.777591

Bergman, D. (2016). The Humanization of Drones: Psychological Implications on the Use of Lethal Autonomous Weapon Systems. Bart Custers (Der.), içinde, *The Future of Drone Use: Opportunities and Threats from Ethical and Legal Perspectives* (s.173-189). The Hague, The Netherlands: Asserpress.

CNN Türk (28 Eylül 2020). Son dakika... Azerbaycan'ın Ermeni güçlerine ait tankı havaya uçurduğu an kamerada. Erişim: 13 Şubat 2022, <https://www.cnntrk.com/video/dunya/son-dakika-azerbaycanin-ermeni-guclerine-ait-tanki-havaya-ucurdugu-an-kamerada>.

Chamyou, G. (2015). *A Theory of the Drone*, New York: The New Press.

Cumhuriyet (28 Eylül 2020). Azerbaycan, Ermenistan tankını böyle vurdu. Erişim: 13 Şubat 2022, <https://www.cumhuriyet.com.tr/video/azerbaycan-ermenistan-tankini-boyle-vurdu-1769416>.

Demirören Haber Ajansı (2020a). Azerbaycan'ın Ermenistan'a ait cephaneliği vurduğu an kamerada. Erişim: 13 Şubat 2022, <https://www.dha.com.tr/dunya/azerbaycanin-ermenistana-ait-cephaneligini-vurdugu-an-kamerada-1790390>.

Demirören Haber Ajansı (2020b). Azerbaycan Dağlık Karabağ'ın sözde Savunma Bakanı Harutyunyan'ı böyle vurdu. Erişim: 13 Şubat 2022, <https://www.dha.com.tr/dunya/azerbaycan-daglik-karabagin-sozde-savunma-bakani-harutyunyan-i-boyle-vurdu-1794832>.

De Waal, T. (2021). *Unfinished Business in the Armenia-Azerbaijan Conflict*. Erişim: 23 Şubat 2022, <https://carnegieeurope.eu/2021/02/11/unfinished-business-in-armenia-azerbaijan-conflict-pub-83844>.

- Dixon, R. (11 Kasım 2020). Azerbaijan's Drones Owned the Battlefield in Nagorno-Karabakh and Showed the Future of Warfare. Erişim: 20 Şubat 2022, https://www.washingtonpost.com/world/europe/nagorno-karabkah-drones-azerbaijan-aremenia/2020/11/11/441bcbd2-193d-11eb-8bda-814ca56e138b_story.html.
- En son haber (17 Ekim 2020), Azerbaycan'ın SİHA'larla havaya uçurduğu Ermeni askerleri. Erişim: 23 Şubat 2022, <https://www.ensonhaber.com/gundem/azerbaycanin-sihalarla-havaya-ucurdugu-ermeni-askerleri>.
- Fahlstrom, P.G. ve Gleason, T.J. (2012). Introduction to UAV Systems (4th ed.), West Sussex: Wiley.
- Filibeli, T. E. ve İnceoğlu ve Y. G. (2018). From Political Economy of the Media to Press Freedom: Obstacles to the Implementation of Peace Journalism in Turkey. Conflict & Communication, 17(1).
- Frantzman, S.J. (10 Temmuz 2020). How Azerbaijan's Drones Show What the Future War Looks Like. Newsweek. Erişim: 20 Şubat 2022, <https://www.newsweek.com/how-azerbaijans-drones-show-what-future-war-looks-like-opinion-1536487>.
- Fukuyama, F. (5 Nisan 2021). Droning On in the Middle East. Erişim: 18 Şubat 2022, <https://www.americanpurpose.com/blog/fukuyama/droning-on/>.
- Galtung J. (1998). High Road-Low Road: Charting the Course for Peace Pournalism. Track Two 7(4). Erişim: 20 Şubat 2022, <https://journals.co.za/doi/pdf/10.10520/EJC111753>.
- Galtung, J. ve Fischer, D. (2013). Johan Galtung – Pioneer of Peace Research. Heidelberg: Springer.
- Gregory, D. (2011). From a View to a Kill: Drones and Late Modern War, Theory, Culture & Society, 28 (7-8), 188-215.
- Grossman, D. (1996). On Killing: The Psychological Cost of Learning to Kill in War and Society. New York: Back Bay Books.
- Grossman, L. (11 Şubat 2013). Drone Home, Time. Erişim: 17 Şubat 2022), <http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,2135132,00.html>.
- Hallin, D. (1994). Images of the Vietnam and the Persian Gulf Wars in U.S. Television. Susan Jeffords ve Lauren Rabinovitz (Der.), içinde, Seeing Through the Media: The Persian Gulf War (s. 45-58). New Jersey: Rutgers University Press.
- Hürriyet (30 Eylül, 2020). Azerbaycan, kamikaze dronlerinin Ermeni güçlere ait askeri araçları böyle imha etti. Erişim: 13. Şubat 2022, <https://www.hurriyet.com.tr/video-azerbaycan-kamikaze-dronlerinin-ermeni-guclere-ait-askeri-araclari-boyle-imha-etti-41624710>.

- İhlas Haber Ajansı (2020a). Ermenistanlı askerler SİHA'dan kaçtı. Erişim: 13 Şubat 2022, <https://www.ihha.com.tr/haber-ermenistanli-askerler-sihadan-kacti-869424/>.
- İhlas Haber Ajansı (2020b). Ermenistan ordusuna ait tank SİHA ile vuruldu. Erişim: 23 Şubat 2022, <https://www.ihha.com.tr/haber-ermenistan-ordusuna-ait-tank-siha-ile-vuruldu-869670/>.
- İhlas Haber Ajansı (2020c). SİHA'larla Ermenistan ordusuna ait tanklar vuruldu. Erişim: 23 Şubat 2022, <https://www.ihha.com.tr/haber-sihalarla-ermenistan-ordusuna-ait-tanklar-vuruldu-869882/>.
- İhlas Haber Ajansı (2020d). Azerbaycan'a ait TB2 SİHA'lar Ermeni askerlerini vurdu. Erişim: 23 Şubat 2022, <https://www.ihha.com.tr/haber-azerbaycana-ait-tb2-sihalar-ermeni-askerlerini-vurdu-871538/>.
- İrvan, S. (2006). Peace Journalism as a Normative Theory: Premises and Obstacles. *Global Media Journal: Mediterranean Edition*, 1(2), 34-39.
- Jones, D. (13 Ekim 2020) Turkish Drone Power Displayed in Nagorno-Karabakh Conflict. *Voice of America*. Erişim: 20 Şubat 2022, https://www.voanews.com/a/middle-east_turkish-drone-power-displayed-nagorno-karabakh-conflict/6197080.html.
- Kasapoğlu, C. (2020). Türk Harp Yaklaşımında 'Dronizasyon' Dönemi: Azerbaycan, Türkiye'nin Orta Doğu'daki SİHA Konseptlerini Kafkasya'ya Taşdı. Erişim: 23 Şubat 2022, <https://edam.org.tr/turk-harp-yaklasiminda-dronizasyon-donemi-azerbaycan-turkiyenin-orta-doguda-ki-siha-konseptlerini-kafkasyaya-tasidi/>.
- Kellner, D. (2004). The Persian Gulf War Revisited. Stuart Allan ve Barbie Zelizer (Der.), içinde, *Reporting War: Journalism in Wartime* (s. 136-154). London: Routledge.
- Kırdemir, B. (2021). Çevrimiçi Haberlerde ve Sosyal Medyada Karabağ Savaşı: Temsil, Çatışma ve Enformasyon Manevraları. Erişim: 18 Şubat 2022, <https://edam.org.tr/cevrimici-haberlerde-ve-sosyal-medyada-karabag-savasi-temsil-catisma-ve-enformasyon-manevralari/>.
- Lynch J. ve McGoldrick, A. (2005). *Peace Journalism*. Stroud: Hawthorn Press.
- McLaughlin, G. (2002). *The War Correspondent*. London: Pluto Press.
- Norris, M. (1991). Military Censorship and the Body Count in the Persian Gulf War. *Cultural Critique*, 19, 223-245.
- Pakkan, B. ve Ermiş, M. (2010). İnsansız hava araçlarının genetik algoritma yöntemiyle çoklu hedeflere planlanması. *Havacılık ve Uzay Teknolojileri Dergisi*, 4(3), 77-84.
- Rehimov, R. (22 Haziran 2020) Azerbaycan Türkiye'den SİHA Alacak. *Anadolu Ajansı*. Erişim: 18 Şubat 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/azerbaycan-turkiyeden-siha-alacak/1885948>.

- Richardson, M. (2019). Drone's-eye view: affective witnessing and technicities of perception. Kerstin Schankwiler ve Verena Straub ve Tobias Wendl (Der.), içinde, *Image Testimonies: Witnessing in Times of Social Media* (s. 72-86). London: Routledge.
- Sabah (13 Ekim 2020). Azerbaycan'a ait TB2 SİHA Ermeni askerlerini vurdu. Erişim: 13 Şubat 2022, <https://www.sabah.com.tr/video/dunya/azerbaycana-ait-tb2-siha-ermeni-askerlerini-vurdu-video>.
- Scharrer, E. ve Blackburn, G.(2015). Images of Injury: Graphic News Visuals' Effects on Attitudes toward the Use of Unmanned Drones. *Mass Communication and Society*, 18(6), 799-820. doi: 10.1080/15205436.2015.1045299
- Schinar, D. (2007). Epilogue: Peace journalism – The State of the Art. *Conflict and Communication online*, 1-9. 6(1). Erişim: 08 Nisan 2022, https://regener-online.de/journalcco/2007_1/pdf/shinar_2007.pdf.
- Sontag, S. (2004). Başkalarının Acısına Bakmak (O. Akhınay, Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Stahl, R. (2013). What the drone saw: the cultural optics of the unmanned war. *Australian Journal of International Affairs*, 67(5), 659-674. doi: 10.1080/10357718.2013.817526
- Şen, A. F. & Taş, H. (2021). Azerbaycan-Ermenistan Çatışmalarına İlişkin Haber Söylemleri . *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 23 (1) , 26-53 .
- TGC (2019). Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi. Erişim: 09 Nisan 2022, <https://www.tgc.org.tr/bildirgeler/t%C3%BCrkiye-gazetecilik-hak-ve-sorumluluk-bildirgesi.html>
- Thussu, D.K. (2015). Live TV and Bloodless Deaths: War, Infotainment and 24/7 News. Daya Kishan Thussu ve Des Freedman (Der.), içinde, *War and the Media* (s. 117-132). London: Sage Publications.
- Virilio, P. (1989). *War and Cinema: The Logistics of Perception*. London: Verso.
- Yeni Şafak (21 Ekim, 2020). Ermenistan'a cepheyi dar eden SİHA'lar, Azerbaycan halkının gündemi oldu: Ele geçirilen köylere 'Bayraktar' adı verilsin. Erişim: 13 Şubat 2022, <https://www.yenisafak.com/dunya/ermenistana-cepheyi-dar-eden-sihalar-azerbaycan-halkinin-gundemi-oldu-ele-gecirilen-koylere-bayraktar-adi-verilsin-3571756>.